

KS. MATEUSZ WŁOSIŃSKI ^{a,®}

 ORCID: 0000-0001-7959-8233

^a Katolicki Uniwersytet Lubelski; Wydział Filozofii, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin

® MateuszWlosinski94@GMail.Com

O DUCHU, KTÓRY WIEJE I PŁYNIE – SERMO XXXV ABSALONA ZE SPRINCKIRSBACH Przekład i komentarz

Słowa kluczowe: Absalon, wiktoryni, średniowiecze, chrześcijaństwo, Jezus Chrystus, Duch Święty, Kościół.

Abstrakt: Artykuł stanowi przekład jednego z kazań XII-wiecznego kanonika z kręgu wiktorynów – Absalona ze Sprinckirsbach. Jest to kazanie skomponowane na uroczystość Zesłania Ducha Świętego. W teoretycznym wstępie autor artykułu proponuje schemat kazania. Według tego schematu kazanie dzieli się na trzy części opisujące działanie Ducha Świętego w stworzonym świecie: jako podmuch, jako strumień i jako Duch zesłany Kościołowi. Trzecia część jest najobszerniejsza, gdyż opisuje nie tylko działanie Ducha w świecie, ale także pokazuje działania przeciwne Duchowi Świętemu i zagrożenia, jakie ze sobą niosą.

Sekcje: [Wprowadzenie] > 1. Struktura kazania > 2. Przekład i komentarze > [Wnioski].

W niniejszym artykule zamieszczono tekst autora, który na rodzimej niwie wciąż pozostaje nieznany. Albowiem Absalon ze Sprinckirsbach¹,

---

KS MATEUSZ WŁOSIŃSKI (1994–); 2019, kapłan diecezji włocławskiej; 2019, mgr: teologia (UMK, Toruń); 2023, mgr: filozofia (KUL, Lublin); autor artykułów związanych z filozofią oraz tłumaczeń tekstów Absalona ze Sprinckirsbach.

¹ Bibliografia odnośnie Absalona wciąż jest nikła. W Polsce systematycznie zwiększa się zasób jego tekstów. Obecnie można tutaj wymienić: Absalon ze Sprinckirsbach, *Kazanie XXXVIII na poświęcenie kościoła*, tłum. M. Włosiński, w: *Mądrość wiktorynów*.

gdyż o nim tutaj mowa, był postacią XII-wieczną, niewielu osobom w Polsce kojarzy się jakkolwiek. Autor ten, kanonik, a później opat, swego czasu związany był z podparyskim klasztorem Świętego Wiktora. Był to wówczas nowo założony, prężny ośrodek duchowo-intelektualny, oparty na regule św. Augustyna, który wywarł znaczący wpływ na rodzącą się scholastykę. W takim środowisku Absalon tworzył swoje *sermones*, które do dziś zachowały się w liczbie 51 znanych utworów, i które wydane są w serii *Patrologia Latina*². Poniżej znajduje się dwujęzyczna wersja jednego z nich. Jest to kazanie, w edycji Migne'a, opatrzone liczbą porządkową XXXV i, jak głosi podtytuł, jest ono przeznaczone na uroczystość Pięćdziesiątnicy.

Tłumaczenie tego kazania jest wynikiem wcześniejszych działań, w wyniku których udało się jak dotąd przetłumaczyć i niemal w całości wydać te kazania Absalona, które dotyczą alegorycznej interpretacji kościoła. W toku tych działań Absalon okazał się autorem bardzo wdzięcznym przy podjętych próbach translatorskich. I to zaowocowało dalszym działaniem w ramach dorobku, jaki nam pozostawił.

Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora, red. W. Bajor [i in.], Lublin – Kęty 2023 (*Biblioteka Europejska*), [w druku]; P. Wilk, „*To jest ten dom, w którym Chrystus chce się zatrzymać*”. Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XXXIX na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” (ŁST), 32(2023), nr 4, s. 245–260; Ł. Libowski, M. Włosiński, „*Nakazał zbudować sobie dom, by w nim odbywały się uroczystości zaślubin*”. Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XL na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz, ŁST, 32(2023), nr 4, s. 171–196; Ł. Libowski, P. Wilk, M. Włosiński, „*Ze wszech miar stosownie zatem świątynią Boga nazywamy duszę sprawiedliwego*”. Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XLI na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz, ŁST, 33(2024), 1, s. 213–232. Z opracowań na polskim gruncie wydawniczym: Ł. Libowski, *Wiktoryni mniejsi. „Familia Victorina”, w: Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor [i in.], Lublin – Kęty 2023 (*Biblioteka Europejska*), [w druku]; M. Włosiński, „*Budowani jako duchowa świątynia*” (1P 2, 5), czyli o alegorycznej interpretacji Absalona ze Sprinckirsbach w jego czterech kazaniach na poświęcenie kościoła, ŁST, 33(2024), nr 3, s. 67–89. Z literatury zagranicznej należy przywołać: P. Courcelle, *La culture antique d’Absalon de Saint-Victor*, „*Journal des savants*”, 1972, nr 4, 270–291; F.J. Worstbrock, *Absalon de Springiersbach*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, Berlin – New York 1978, k. 17–19; D. Poirel, *L’école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d’un demi-siècle historiographique*, „*Bibliothèque de l’École des chartes*”, 156(1998), nr 1, 201–202; M.J. Janeczek, *Un caso del Humanismo cristiano en el siglo XII: La Escuela de san Víctor de París*, „*El Mirador. Revista de la Facultad de Filosofía de la Universidad Pontificia de Salamanca*”, 18(2018–2019), s. 38–58; M. Vernet, *Les sermons „in generali capitulo” d’Absalon de Saint Victor. Réflexions sur la prédication victorine de la fin du XIIe siècle*, w: „*Omnium expetendorum prima est sapientia*”. *Studies on Victorine thought and influence*, red. D. Poirel [i in.], Turnhout 2021, s. 227–243 (*Bibliotheca Victorina* 29).

² PL, 211, kol. 13–294.

1. Struktura kazania

Kazanie poniższe da się ująć w następujący schemat, który może pomóc czytelnikowi zorientować się w prowadzeniu wywodu przez Absalona:

1) Wstęp.

2) Część charakteryzująca Ducha Świętego.

A) Trojaki podmuch (w stworzeniu świata, we wcieleniu, w odnowieniu człowieka);

B) Siedmioraki strumyk (dla ubogich w duchu, dla łagodnych, dla zasmuconych, dla miłosiernych, dla łaknących sprawiedliwości, dla czystych sercem, dla żyjących w pokoju);

C) Duch, jaki został dany Apostołom:

a) zapalił ich miłością

b) oświecił poznaniem

c) utwierdził pewnością nagrody

a') znak ognia

b') znak języków

c') liczba pięćdziesiąt

a'') światło wewnętrzne

b'') światło zewnętrzne

c'') rzecz poznawana

– nie-a' – obcy ogień

– nie-b' – fałszywe poznanie

bożki i bałwany

duchy błędów

– duch tego świata

– duch ciała

– duch przeciwnika (diabła)

3) Zachęta dla słuchaczy i rozwiązanie.

Na powyższym schemacie widać, jak wielopoziomową strukturę, która jest typowa dla Absalonama, ma to kazanie. Całość stanowi opis działania Ducha Świętego – tchnienia, strumienia oraz dary dla Apostołów. Nie jest to opis tego, jaki jest Duch, ale tego jak Duch działa, na kogo działa i co wywołuje w stworzeniu, na które działa. Trzy poszczególne części (A, B, C) mogą być przyporządkowane kolejno: Ojcu, Synowi, Duchowi Świętemu. Co więcej, część A również może być przyporządkowana Trójcy: tchnienie stwarzające – Ojcu, tchnienie we wcieleniu – Synowi, wreszcie odnowienie człowieka – Duchowi. Część B stanowi jasne nawiązanie do ewangelicz-

nych błogosławieństw i odnosi się z pewnością do osoby Jezusa Chrystusa. Część C natomiast jest poświęcona Duchowi Świętemu, ale nie tylko. Najpierw odnajdujemy tam charakterystyczne, alegoryczne powiązania: miłość – znak ognia – światło wewnętrzne, poznanie – znak języków – światło zewnętrzne, nagroda – liczba pięćdziesięciu dni – rzecz poznawana.

Opisując w ten sposób działanie, jakie Duch wywiera na człowieka, w tym przypadku na apostołów, jako na pierwszych obdarowanych, a potem na każdego wierzącego, Absalon dodaje także opis „przeciwników Ducha”, czyli tych rzeczywistości, które działają przeciwnie niż Duch. Są to bożki i bałwany, czyli twory ludzkich rąk oraz trzy rodzaje duchów nieczystych. Ich działania mają wywołać odwrotny skutek niż działanie Ducha. I tak miłości, powiązanej ze znakiem ognia, przeciwstawiony jest „obcy ogień”, który jest wypaczeniem miłości; poznaniu, które jest związane z językami, przeciwstawione jest fałszywe poznanie, które wiąże się z fałszywymi bogami i działaniem demonicznym, czyli jednym słowem: poznaniu prawdy przeciwstawiony jest fałsz grzechu. Co ciekawe, pewność nagrody nie ma swojego odpowiednika w wersji negatywnej. Nie powinno to jednak dziwić, a co więcej – powinno budzić nasz zachwyt nad biegłością teologiczną kaznodziei. Nagroda, czyli zbawienie wieczne, związana jest z liczbą pięćdziesiąt oraz rzeczą poznawaną. Ich odwrotność kieruje nas nie ku złej rzeczy lub do liczby ujemnej, ale ku nicości – zaprzeczeniem czegoś jest nic, zaprzeczeniem wartości jest brak wartości, zaprzeczeniem nagrody jest kara. Jeśli więc u Boga będzie pełnia wszystkiego, i będzie to radością zbawionych, to w takim razie odwrotnością byłby brak wszystkiego i udręka potępionych. Stąd można powiedzieć, że w strukturze tej mowy już brak części poświęconej przeciwieństwu nagrody jest wymowny i przekazuje nam więcej w swoim wymownym pominięciu niż słowa, które starałyby się określić i opisać to, co stanowi zaprzeczenie czegokolwiek.

2. Przekład i komentarze³

SERMO XXXV. IN DIE PENTECOSTES. Emittet verbum suum et liquefaciet ea, flabit spiritus ejus, et fluent aquae.	KAZANIE 35. NA DZIEŃ PIĘĆDZIESIĄTNYCY Pośle słowo swoje i roztopi wody, powieje duchem jego, i wody popłyną (Ps 147, 18)⁴.

³ Tekst łaciński zaczerpnięto z: PL 211, kol. 204 A – 209 A. W tym miejscu chciałbym też podziękować pani dr Agnieszce Strycharczuk i ks. mgr. Piotrowi Wilkowi za ich cierpliwość i nieocenioną pomoc przy tworzeniu tego tłumaczenia.

⁴ Sigła pochodzą z Biblii Tysiąclecia, wyd. 5, Poznań 2012, chyba że zaznaczono inaczej.

Scio, fratres dilectissimi, quoniam hodie- nae solemnitate sublimitas et reverentia vestrae sanctitatis strennum dispensato- rem verbi Dei exigeret, ut qui testimonium resurrectionis Jesu Christi, et adventus Spiritus sancti virtute magna perhiberet.	Wiem, bracia najukochańsi, że doniosłość uroczystości dzisiejszej oraz szacunek dla waszej świętości wymaga odważnego siew- cy Bożego słowa, aby on z wielką mocą złożył świadectwo zmartwychwstania Je- zusa Chrystusa i przyjścia Ducha Świętego.
Oporteret enim, ipso docente Spiritu, a viro spiritali hoc fieri, qui gustasset quam suavis est Dominus, qualem insinuat Apo- stolus dicens: Ipse spiritus testimonium perhibet conscientiae nostrae quoniam in ipso manemus.	Potrzeba bowiem, jak sam Duch Święty tego uczy, by głoszenia tego dokonał mąż duchowy, który skosztował, jak dobry jest Pan (Ps 34, 9), na którego wskazuje Apo- stoł, mówiąc: sam Duch wspiera swym świa- dectwem naszego ducha (por. Rz 8, 16), ponieważ w Nim samym trwamy.
Utinam ergo obmutuissem et non aperu- issem os meum, praesertim cum non sit speciosa laus Dei in ore peccatoris, ipso Spiritu sancto dicente peccatori: Quare tu enarras justitiam meam, et assumis testa- mentum meum per os tuum?	Zatem obym zamilknął i nie otwierał ust moich, zwłaszcza, że pochwała Boga nie brzmiałaby wspaniale z ust grzesznika, ponieważ ten Duch Święty mówi do grzesz- nika: Czemu wyliczasz moje przykazania, i masz moje przymierze na swoich ustach? (Ps 50, 16).
Quia tamen annus Jubileus nunc est, id est, remissionis, spero et ego, secundum praeceptum Dei, liber reverti ad Domi- num meum, suae innitens promissioni quae dicit: Gratis venundati estis, gratis redimemini.	Ponieważ jednak teraz przypada rok Jubi- leuszu ⁵ , to jest rok odpuszczenia grzechów, przeto i ja żywię nadzieję, że jako wolny, według polecenia Bożego, powrócę do Pana mojego, polegając na Jego obietnicy, która mówi: darmo zostaliście sprzedani, darmo będziecie wykupieni (Iz 52, 3).

⁵ Jest to praktyka darowania kar, win i długów co 50 lat, która jest poświadczona biblijnie (zob. Kpł 25, 8–17). Ponieważ jednak Absalon żył w XII w. zatem nie mogło być tutaj mowy o roku Jubileuszowym, tak rozumianym jak miało to miejsce po roku 1300 aż do współczesności, kiedy papież Bonifacy VIII ogłosił jubileusz. Co więcej, sam Bonifacy VIII miał otrzymać informacje o Wielkim Jubileuszu, jaki był ponoć w roku 1200 – zob. R. Skrzy-
niarz, *Jubileusze w Kościele katolickim 1300–2000*, RT, 48(2001), nr 4, s. 316; J.B. Bouvier,
Nauka o odpustach, bractwach i jubileuszu, tłum. K. Przyłgowski, Wilno 1847, s. 197–198.
Stąd wydaje się możliwym, by twierdzić, że jubileusze były znane w średniowieczu, jeszcze
przed 1300 r. Lucius Ferraris (a za nim i *Encyklopedia kościelna* wydana przez ks. Michała
Nowodrowskiego) podaje, że biblijna praktyka obchodzenia jubileuszu została zachowana
przez chrześcijan niemal od samego początku. Nie ma jednoznacznych świadectw rozstrzy-
gających pojawienie się tej praktyki w Kościele, ale skoro był to zwyczaj mocno zakorzeniony
w Starym Testamencie, to wydaje się możliwym, że pojawił się dość wcześnie w Kościele.
I dlatego nie powinno dziwić, że dwunastowieczni wiktoryni obchodzili w Kościele jubileusz.
Zob. L. Ferraris, *Prompta Bibliotheca canonica, juridica, moralis, theologica, necnon ascetica,
polemica, rubricistica, historia*, t. 1, 1858, kol. 525–530; *Jubileusz*, w: *Encyklopedia kościelna*,
t. 9, red. M. Nowodrowski, Warszawa 1876, s. 248–252. Zob. także H. Witzky, C. Krakowiak,
M. Straszewicz, *Rok Jubileuszowy*, w: EK, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 231–234
– jednak tam czytelnik znajdzie jedynie opis biblijny oraz charakterystykę w Kościele kato-
lickim zaczynającą się od 1300 r.

Vere annus remissionis iste, et tempus gratiae, quando ager hujus mundi diu infructuosus Spiritum sanctum cultorem suscipit, et violento possessore exterminato in libertatem spiritus corda fidelium ad Dominum suum revertuntur.	Zaprawdę jest to rok odpuszczenia grzechów, a także czas łaski, kiedy pole tego świata, długo pozostając bezowocne, przyjmuje Ducha Świętego jako Ogrodnika, i po usunięciu gwałtownego dzierżawcy (por. Mt 21, 33–43) nawracają się serca wiernych do wolności ducha, do Pana swego.
Emisit enim, id est de coelo misit in terras Deus Pater Verbum suum et Filium suum et liquefecit ea, id est liquida fecit, cum per verbum Unigeniti sui et operationem Spiritus sancti, corda prius dura et lapidea ad obediendum Deo emollivit.	Zesłał bowiem, czyli z nieba posłał na ziemię, Bóg Ojciec swoje Słowo i swojego Syna, i roztopił serca, to jest uczynił je płynnymi, ponieważ przez Słowo, swojego Jednorodzonego Syna, i przez działanie Ducha Świętego, serca – wcześniej tak twarde i kamienne – zmiękczył do posłuszeństwa Bogu (Ez 36, 25–27).
Unde subjungitur: Flabit spiritus tuus, et fluent aquae. Illum accipe Spiritum, de quo per Apostolum dicitur: Caritas enim diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et alibi: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Iste spiritus flavit flatu multiplici.	Dlatego też powiedziano: Duch Twój powieje i popłyną wody. Przyjmij tegoż Ducha, o którym Apostoł mówi: Miłość bowiem rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany (Rz 5, 5). A na innym miejscu: Wylewał będę z Ducha mojego na wszelkie ciało (Dz 2, 17). Ten oto Duch powiał podmuchem wielorakim.
Primus flatus fuit, in creatione mundi: secundus, in Incarnatione Verbi: tertius, in renovatione hominis.	Pierwszy podmuch był w stworzeniu świata, drugi – we Wcieleniu Słowa, a trzeci – w odnowieniu człowieka.
De primo flatu dictum est, quia Spiritus Domini ferebatur super aquas, quo spirante fluxerunt, hoc est, confluxerunt, id est in unum locum fluxerunt. Quia congregatae sunt aquae, quae sub coelo erant, in locum unum, ut appareat arida.	O pierwszym tchnieniu jest powiedziane, że Duch Pana unosił się nad wodami (Rdz 1, 2), a ponieważ On wiał, to wody popłynęły, to znaczy: zlały się, czyli spłynęły w jedno miejsce. Stało się tak, ażeby wody, które były pod niebem, zostały zebrane w jedno miejsce, i żeby ukazał się suchy ląd.
Elementa siquidem hujus mundi naturali quadam confusione sibi erant adversantia. Quippe frigida pugnabant calidis, humentia siccis, donec tandem Spiritus sancti magisterio stabili foedere pacis consederunt, sollicita suo modo servare unitatem spiritus in vinculo pacis.	Otóż żywioły tego świata, naturalnym jakimś zmieszaniem były sobie przeciwstawne. Co więcej, zimno walczyło z gorącem, mokre walczyło z suchym ⁶ , aż wreszcie na mocy władzy Ducha Świętego dzięki trwałemu przymierzu pokoju osiadły razem, przynaglone, by we właściwy sobie sposób zachować jedność ducha w więzi pokoju.

⁶ Na temat postrzegania żywiołów i ich właściwości w średniowieczu zob. *Elemente*, w: *Lexicon des Mittelalters*, t. 3, red. G. Avella-Widhalm [i in.], Lachen 1999, kol. 1800–1802.

Quippe terra aquam in gremio suo suscepit instabilem per se et vagam. Aqua terram rigat per se sitientem et aridam, ignis caloris beneficio fructus terrae educit, aer sua temperie inviolata conservat.	Owszem ziemia przyjęła w swoje łono z natury niestałą i płynną wodę, która jest taka sama z siebie. Woda bowiem nawadnia ziemię, która z kolei sama z siebie jest spragniona i sucha, ogień zaś dobrodziejstwem ciepła wydobywa owoce z ziemi, a powietrze swym łagodnym ciepłem zachowuje je jako nienaruszone⁷.
Secundus flatus Spiritus sancti fuit, cum Verbum Dei Filius Patris hominem assumpsit, et assumptae naturae Spiritus sancti operatione plenitudine gratiae infudit. Nec solum flavit tunc iste spiritus, sed et conflavit.	Drugi podmuch Ducha Świętego był wówczas, gdy słowo Boga, Syn Ojca, przyjął ludzką naturę, w którą, poprzez działanie Ducha Świętego, wlał pełnię łaski. Nie tylko wówczas ów Duch tchnął, ale też i połączył.
Quippe duas naturas, tam diversas Dei et hominis sua spiratione in unam personam redegit. Hujus autem fabricae artifex fuit persona Patris: officina, uterus Virginis: folliculus, angelus annuntians: flatus, Spiritus sanctus operans, natura humanitatis, massa ignis rubiginem purgans flamma divinitatis.	Zaiste dwie natury, tak bardzo różne, Boga i człowieka swoim tchnieniem w jednej osobie połączył. Twórcą zaś tego dzieła była osoba Ojca, warsztatem – łono Dziewicy, miechem – anioł zwiastujący, podmuchem – działający Duch Święty, ludzka natura zaś to ciało ognia⁸, które oczyszcza rdzę płomieniem boskości.
Hoc autem flante Spiritu fluxerunt aquae, id est emanaverunt testimonia Scripturae. Ante incarnationem enim Verbi hortus fuit conclusus, et fons signatus. Hortus fuit conclusus, quia sacramenta Ecclesiae nondum manifestata fuerant: sed et fons signatus, quia spiritaes intelligentiae Scripturarum nondum emanaverunt.	Gdy zaś Duch tchnął, wówczas spłynęły wody, czyli wyłoniło się świadectwo Pisma. Przed Wcieleniem bowiem Słowa ogród był zamknięty⁹, a źródło – zapieczętowane. Ogród był zamknięty, gdyż sakramenty Kościoła nie zostały jeszcze objawione, jak również źródło było zapieczętowane ponieważ duchowe wyjaśnienia Pism jeszcze się nie wyłoniły.
Tertius flatus sancti Spiritus est, suavis quaedam divinae inspirationis, quae cordibus virorum spiritualium se infundit, et secundum divisiones gratiarum alium sic, alium autem sic in via mandatorum Dei deducit.	Trzecim podmuchem Ducha Świętego jest zaś pewna słodczy boskiego natchnienia, która wlewa się w serca ludzi duchowych, i według podziału łask prowadzi jednego tak, drugiego zaś inaczej na drodze przykazań Bożych (1Kor 12, 4–11).

⁷ Co Beda Czcigodny pisał o żywiołach w *Naturze wszechświata* – zob. Beda Czcigodny, *Natura wszechświata. czas i jego rodzaje*. *Rachuba czasu*, red. T. Gacia, Lublin 2015, s. 51–52.

⁸ W średniowieczu uważano, że ogień ma swoją materię, ma swoje ciało.

⁹ Łac. *hortus conclusus* stanowi termin techniczny, który odnoszony jest zazwyczaj do Maryi Dziewicy bądź też do Kościoła. Dosłownie *hortus conclusus* oznacza przydomowy ogród, otoczony murem, swoisty wirydarz. Tutaj kontekst wskazuje, że chodzi raczej o Kościół.

Hoc autem flante Spiritu quasi per septem rivulos fluunt aquae, quia secundum mensuram donationis Christi unicuique confertur donum gratiae. De primo rivulo bibunt pauperes Spiritu, qui eligunt abjecti esse in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum: et ipsi parati ad obediendum, studiosi ad ministrandum, honore alios praevenientes, honoris et gloriae ipsi contemptores.	Kiedy więc Duch tchnie, to jakby siedmioma strumykami płyną wody, ponieważ według miary daru Chrystusa każdemu jest rozdawany dar łaski (Ef 4, 7). Z pierwszego strumienia piją ubodzy duchem, którzy bardziej wolą być poniżeni w domu Boga, niż mieszkać w namiotach grzeszników (Ps 84, 11) ¹⁰ : i oni gotowi są do posłuszeństwa, skorzy do służenia, w okazywaniu czci innych wyprzedzając, będąc tymi, którzy gardzą zaszczytami i sławą (por. Rz 12, 10–11).
De secundo rivulo hauriunt mites, de quibus dicitur: Mansueti autem haereditabunt terram, et inhabitabunt in saeculum saeculi super eam, qui sunt in verbo temperati, in aspectu pudici, in gestu compositi, in operatione tranquilli.	Z drugiego strumienia czerpią łagodni, o których mówi się: cisi zaś posiadą ziemię (Mt 5, 5; Ps 37, 11) i zamieszkają w niej na wieki wieków. Oni są powściągliwi w słowie, czyści w patrzeniu, zrównoważeni w zachowaniu, spokojni w działaniu ¹¹ .
De tertio bibunt lugentes, de quibus Job: Antequam comedam suspiro, et tanquam inundantis aquae sic rugitus meus: et tales sunt ex conscientia peccatorum pavidi, suspiriis anxii, lacrymis perflui flagellis et verberibus attriti.	Z trzeciego piją zasmuceni, o których mówi Hiob: zanim zjem wzdycham, a krzyk mój niczym przelewająca się woda (por. Hi 3, 24): i tacy są przerażeni świadomością grzechów, przygnębieni utyskiwaniem, obłani łzami, wyniszczeni biczowaniem i chłostą.
De quarto misericordes bibunt, de quibus dicitur: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et isti ad ignoscendum faciles, ad subveniendum hilares: compatientes miseris, congaudentes his qui prosperantur in via virtutis.	Z czwartego piją miłośni, o których mówi się: błogosławieni miłośni, gdyż oni miłosierdzia dostąpią. To ci, którzy chętnie przebaczą, i z radością przychodzą z pomocą, współcierpią z cierpiącymi i cieszą się wraz z tymi, którzy postępują na drodze cnoty (Rz 12, 14–18).
De quinto rivo hauriunt esurientes iustitiam, ex quorum persona propheta dicit: Domine, memorabor iustitiae tuae solius. Et isti sunt spiritu ferventes, et operatione fortes, aemulatores iustitiae, custodes, imo cultores disciplinae.	Z piątego strumienia czerpią łaknący sprawiedliwości, w imieniu których prorok mówi: Panie, tylko Twoją sprawiedliwość wspominać będę (Ps 71(70), 16). Ci są gorliwi duchem, i silni działaniem, naśladowcy sprawiedliwości, stróże karności, a co więcej – sami ją zachowują (Prz 4, 13–15).

¹⁰ Użyte tu słowo *abjecti* nie tyle odnosi się do poniżenia, w znaczeniu wyrządzenia komuś krzywdy (choć literalnie tak właśnie należało przetłumaczyć ten termin), co raczej – zgodnie z przekazem biblijnym – do takich ludzi, którzy dzięki pokorze wolą być uznani za małych, niewiele znaczących w porównaniu z ogromem mocy i dobroci Boga. Por. św. Pawła, który po doświadczeniu spotkania z Chrystusem pod Damaszkiem przyjął imię Paweł (*paulus* – drobny, mały).

¹¹ Możliwe nawiązanie do Tt 2.

De sexto rivo, scilicet munditia cordis, bibunt mundi corde, ex quorum persona beatus Job dicit: Non reprehendit me cor meum in omni vita mea, et isti sunt mundis cogitationibus puri, meditatione erecti, operatione discreti, oratione devoti.	Z szóstego strumienia, czyli strumienia czystości serca, piją właśnie czyści sercem, w imieniu których mówi osoba błogosławionego Hioba: Nie napomina mnie serce moje przez całe me życie (Hi 27, 6)¹²; i oni są nieskazitelni w czystych myślach, w rozmyślaniu pewni, w działaniu roztropni, w modlitwie pobożni (por. Flp 4, 7).
De septimo inebriantur pacifici, de quibus Propheta: Pax multa diligentibus legem tuam. Isti sunt in prosperis quieti, in adversis securi, et carne non repugnante spiritui ab omni tentatione vitiorum abstracti.	Z siódmego sycą się żyjący w pokoju¹³, o których prorok mówi: Pokój wielki dla miłujących Twoje prawo (Ps 119(118), 165). Ci zachowują spokój w pomyślnościach, wytrwałość w przeciwnościach, i ciałem, które nie sprzeciwia się duchowi, są oderwani od wszelkich pokus grzechu.
Istae sunt aquae spiritalis, de quibus bibunt viri spiritalis, quas hodierna die biberunt apostoli, cum acceperunt virtutem supervenientis spiritus, qui eos inspiratione divini amoris inflammavit, cognitione veritatis illuminavit, certitudine praemii roboravit.	Takie oto są wody duchowe, z których piją mężowie duchowi, z których w dniu dzisiejszym wypili Apostołowie, kiedy otrzymali moc przychodzącego nagle Ducha, który zapalił ich tchnieniem Bożej miłości, który oświecił poznaniem prawdy, i który utwierdził pewnością nagrody.
Haec tria videntur fuisse significata per hoc quod in igne, quod in linguis, quod tali dierum numero id est quinquagesimo Spiritus sanctus apparuit. Ignis enim, signum est divinae dilectionis: lingua, cognitionis: numero quinquagenarii, quo secundum legem fiebat remissio, signum est libertatis sive remunerationis. Haec tria sunt quae visum interioris oculi semper in Deum dirigunt, nec ullis intervenientibus tenebris ipsum aberrare permittunt. Videmus ad exteriorem visum tria esse necessaria, scilicet lumen interius, quod per fenestras oculorum emittitur: lumen exterius, scilicet claritas quae interiori, de qua diximus, sociatur: res aliqua corpulenta, in quam visus ipse dirigitur.	Wydaje się, że te trzy rzeczywistości zostały wskazane przez to, że Duch Święty ukazał się w ogniu, w językach, i w takiej właśnie liczbie dni, to jest po dniach pięćdziesięciu. Ogień bowiem jest znakiem Bożej miłości (por. Pnp 8, 6); język – poznania, liczba 50, w czasie których według prawa dokonywało się przebaczenie, jest znakiem uwolnienia lub odpłaty [z naszej strony]. Te trzy rzeczywistości są tymi, które wciąż kierują wzrok wewnętrznego oka ku Bogu, i nie pozwalają, by on sam [wzrok] zbłądził, wskutek jakichkolwiek zdarzających się ciemności. Widzimy, że są trzy rzeczywistości potrzebne dla zewnętrznego wzroku, a mianowicie światło wewnętrzne, które wydobywa się przez okna oczu, światło zewnętrzne

¹² PL ma tutaj błędny odnośnik.

¹³ Absalon nawiązując tutaj do Mt 5, wykorzystuje siedem z ośmiu błogosławieństw i dostosowuje ich kolejność do swoich potrzeb. Pomija natomiast ósme błogosławieństwo: ci, którzy są prześladowani z powodu Chrystusa.

Lumen siquidem interius non proficit ad videndum sine exteriori, quod probatur in tenebris, sed neque exterius sine interiori, quod manifestum est in caeco. Sed neque ista duo conjuncta aliquid valerent, nisi aliquid videndum obtutui nostro obviaret.	– czyli przejrzystość, o której wspomnieliśmy, a która towarzyszy temu, co wewnętrzne, jakaś rzecz cielesna, ku której wzrok sam się kieruje. Jeżeli mianowicie światło wewnętrzne nie wystarcza do widzenia bez zewnętrznego, co jest dowiedzione w ciemnościach, a także zewnętrzne bez wewnętrznego nie wystarczy, co potwierdza fizyczna ślepotą. Lecz te dwie formy wzroku połączone ze sobą nie miałyby żadnego znaczenia, gdyby coś godnego zobaczenia nie pojawiło się w zasięgu naszego spojrzenia.
Similiter ad illuminationem interioris hominis tria oportet convenire, scilicet lumen interius quod est radius divini amoris: lumen exterius, hoc est, quod extra nos debet dirigere cognitio veritatis.	Podobnie do oświecenia wewnętrznego człowieka potrzeba, by trzy rzeczy łączyły się ze sobą, a mianowicie: światło wewnętrzne, które jest promieniem Bożej miłości; światło zewnętrzne, tj. poznanie prawdy, które powinno zwracać nas ku temu co ponad.
Sed et res, in quam spiritalis visus debet dirigi, certitudo est remunerationis. Tolle lumen interius, hoc est, flammam charitatis, et lucerna tua cito exstinguitur, et cum virginibus fatuis audire mereberis: Amen dico tibi, nescio te. Adsit lumen exterius, scilicet cognitio veritatis, sine charitate quid proficit? Nihil. Ubi est, inquit Esaias, verba legis ponderans? Et Apostolus: Si habuero omnem scientiam et omnem fidem, ita ut montes transferam, sine charitate nihil sum.	Ową rzeczą, ku której duchowy wzrok winien być skierowany, jest również pewność nagrody. Zabierz światło wewnętrzne, to jest płomień miłości, a twój kaganek szybko zagaśnie i zasłużysz na to, by wraz z głupimi pannami usłyszeć: Zaprawdę powiadam Ci, nie znam Cię (Mt 25, 12). A choćby i było obecne światło zewnętrzne, czyli poznanie prawdy, do czego się przyda bez miłości? Do niczego. Gdzie jest, jak mówi Izajasz (Wulgata – Iz 33, 18), zważający na słowa prawa? I Apostoł mówi: gdybym miał całą wiedzę i całą wiarę, tak żebym góry przenosił, bez miłości niczym jestem (1Kor 13, 2).
Desit certitudo remunerationis, existimo quia cito deficit lumen charitatis. Attendant ergo quilibet apostolorum filius, si igne divini amoris intus ardeat. Iste enim in altari cordis nostri debet esse perpetuus, nec unquam extinguui, quandiu in hac vita militamus.	Gdy braknie pewności nagrody, sądzę, że szybko zgaśnie światło miłości. Niech więc każdy syn apostołów [to znaczy każdy wierzący] zważa na to, czy płonie w nim ogień Bożej miłości. On bowiem na ołtarzu naszego serca powinien trwać nieprzerwanie, i nigdy nie powinien być zgaszony (Kpł 6, 5), dopóty dopóki w tym życiu walczymy.
Audistis quia filii Aaron offerentes ignem alienum coram Domino, mortui sunt. Quis est iste ignis alienus?	Słyszeliście, że synowie Aarona ofiarując obcy ogień w obecności Pana, pomarli (Kpł 10, 1–3). Czym jest ten obcy ogień?

Ignis alienus est luxuria, qui est in cubilibus et impudiciis: ignis alienus est iracundia, qui est in dissensionibus et contumeliis: ignis alienus est invidia, qui est in detractatione alienae virtutis. De hoc igne per Prophetam dicitur, quia incensa igni et suffossa ab increpatione vultus tui peribunt.	Wyuzdanie jest obcym ogniem, który płonie na posłaniach i w lubieżnościach¹⁴; ogniem obcym jest porywczosć, która jest w kłótniach i w znie wagach; tym ogniem obcym jest zawiść, która jest w oczernianiu cudzej szlachetności. O tym ogniu prorok mówi: spalone ogniem i zryte chłostą przeminą oblicza wasze (Ps 80 (79), 17).
Discutiat quilibet vestrum cor suum, si cognitione veritatis diriguntur opera sua ad debitum finem, id est ad bravium aeternae remunerationis, ut nulla interveniat ruga duplicitationis, nullus dolus simulationis.	Niech każdy z was rozważy w swym sercu, czy jego czyny idą za poznaniem prawdy do właściwego końca, to jest do nagrody wiecznej zapłaty, by się nie pojawiła żadna zmarszczka nieszczerości, żaden podstęp udawania.
Balaam ille qui cadens apertos oculos habebat, et vidit revelationes Domini, dixit: Non est idolum in Jacob, nec simulacrum in Israel. Per Jacob qui supplantator dicitur, supplantatores vitiorum; per Israel, qui vir videns Deum interpretatur, contemplativos volens significare. Est autem idolum proprie statua, quae propter formarum diversitatem nullius creaturae tenet similitudinem, ut forte Humano capiti cervicem pictor equinam Jungere si velit.	Jak ów Balaam, który upadając miał otwarte oczy i ujrzał objawienie Pana, i rzekł: „Nie ma bożków u Jakuba i bałwanów w Izraelu” (Lb 23, 21.23). Przez Jakuba, który jest nazywany „pogromcą”¹⁵, wskazał na pogromców wad; a przez Izraela, który jest nazywany „mężem widzącym Boga”¹⁶, chciał wskazać na poświęcających się rozmyślanii. Jest zaś bożek właściwie posągami, który ze względu na rozmaitość kształtów nie zachowuje podobieństwa do żadnego stworzenia, jak gdyby malarz zechciał kark koński z ludzką głową połączyć¹⁷.

¹⁴ Plezia tłumaczy *impudicitia* jako bezwstyd, lubieżność, nierząd – *Słownik łacińsko-polski*, t. 3, red. M. Plezia, Warszawa 1969, s. 70. Forcellini natomiast nieco nam uszczegóławia ten termin mówiąc, że odnosi się on do greckiego τὸ παθικόν – A. Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*, t. 2, Bononiae 1965, s. 754. Natomiast Abramowiczówna, w odniesieniu do tego greckiego τὸ παθικόν, mówi że jest to ktoś „pozostający biernym w nienaturalnym stosunku miłosnym” – *Słownik grecko-polski*, t. 3, Warszawa 1962, s. 361. Zatem można przypuszczać, że Absalon w tym zdaniu nie tylko gani rozwiązłość seksualną ogólnie pojętą.

¹⁵ Taka etymologia występuje w średniowieczu. Dla przykładu: „Jacob supplantator dicitur, et hic suo nomine Dominum praeannuntiat, qui supplantavit vitia et erexit virtutes [wyróż. MW]” – Christianus Druthmarus, *Expositio in Matthaeum*, PL 106, kol. 1274 B.

¹⁶ Hieronim ze Strydonu, *Kwestie hebrajskie w Księdze Rodzaju*, 32: „interpretatur Israel vir videns Deum sive mens videns Deum [wyróż. MW]” – tłum. M. Józwiak, Wrocław 2010, s. 102–103.

¹⁷ Autorowi chodzi zapewne o to, że bożki, ponieważ są rzeźbami, mogą otrzymywać od ich twórcy najróżniejsze kształty, nawet takie, które nie odpowiadają żadnym stworzeniom, lecz są ich połączeniem, np. pegaz, syrena, centaur itp. Tym niemniej jest tu wyraźne nawiązanie do Horacego, który w *Sztuce poetyckiej* pisze: „Jeśli malarz kark koński złączy z ludzką głową/ I pozbierawszy z innych członków to i owo/ Upstrzy w piórka, że piękna od gór niewiasta/ U dołu z czarnym rybskim ohydnie się zrasta,/ Widząc to, Pizonowie, śmiechem nie rykniecie?” – Horacjusz, *Dzieła wszystkie*, t. 2, tłum. O. Jurewicz, Warszawa 1988, s. 420–421.

Unde etiam dicit Apostolus quia idolum nihil est, hoc est nullius creaturae similitudinem tenet. Simulacrum vero, quod a simulando dicitur, statua est ad alicujus creaturae similitudinem facta. Per idolum ergo intelliguntur opera prava, qui nullorum bonorum operum similitudinem habent: per simulacrum opera mala, qui tenent bonorum operum similitudinem, non etiam veritatem. Non est ergo idolum in Jacob, quia veri supplantatores vitiorum criminalia non admittuntur: Nec simulacrum in Israel, quia veri contemplativi simultates operum non recipiunt.	Stąd także Apostoł stwierdza, że bożek jest niczym (1Kor 8, 4), to znaczy: nie zachowuje podobieństwa do żadnego stworzenia. Bałwan zaś, ponieważ bierze swoją nazwę od „naśladowania”¹⁸, jest posągami uczynionym na podobieństwo jakiegoś stworzenia. Przez bożków więc rozumie się przewrotne wytwory [tych], którzy nie mają podobieństwa do żadnych dobrych dzieł; przez bałwana zaś złe dzieła tych, którzy zachowują podobieństwo do dobrych dzieł, ale nie zachowują ich prawdy¹⁹. Nie ma zatem bożka w Jakubie, ponieważ prawdziwi pogromcy grzechów nie mają przystępu do grzechów śmiertelnych; żadnych bałwanów w Izraelu – bo ci, co prawdziwie poświęcają się rozmyślaniu, nie przyjmują naśladownictwa dzieł²⁰.
Quia Spiritus sanctus disciplinae effugit fictum, nec habitat in corpore subdito peccato, et hoc de spiritu libertatis dixerim. Sunt enim alii spiritus errorum, qui Spiritui sancto semper resistunt, et inimici libertatis misera servitute hominem sibi subijciunt.	Duch Święty unika bowiem karności fałszywej, ani nie mieszka w ciele poddanym grzechowi – i to mógłbym powiedzieć o duchu wolności. Są bowiem także inne duchy, duchy błędów, które Duchowi Świętemu zawsze przeciwstawiają się i jako nieprzyjaciele wolności podporządkowują sobie człowieka przykrą niewolą.
Primus est spiritus hujus mundi, qui captivat in servitute vanitatis; secundus, Spiritus carnis qui trahit in servitute voluptatis; tertius est Spiritus adversarii, qui facit servum iniquitatis. Quam multi sunt in saeculo, qui Spiritum mundi prona mente sequuntur, in hoc se liberos aestimantes, si dies suos in vanitatibus hujus vitae consumant, non reducentes ad memoriam, quoniam extrema gaudii luctus occupat, et novissima talium in interitum vadunt.	Pierwszym z nich jest duch tego świata, który więzi w niewoli marności. Drugi to duch ciała, który wlecze ku niewoli rozkoszy; trzecim jest duch przeciwnika (por. 1J 2, 16), który czyni sługą nieprawości. Jakże wielu jest na tym świecie tych, którzy chętnym umysłem²¹ podążają za duchem świata, w tym uważając siebie za wolnych, jeśli dni swoje w marnościach tego życia przeżywają, nie pomyślając na to, że płacz kładzie kres radości i koniec końców wszystkie te rzeczy zmierzają ku zagładzie.

¹⁸ Etymologia łacińska, której nie da się oddać po polsku: *Simulacrum quod a simulando dicitur*. W polszczyźnie natomiast termin „bałwan” etymologicznie wywodzi się od słowa oznaczającego „wielki kamień”, „blok”, „bryłę”, później zaś „bałwan” przeniósł swe znaczenie na „posąg bożka”. Zob. W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2012, s. 21.

¹⁹ Tzn. że każda rzecz ma swoją prawdę, swój sens; jeśli dana rzecz coś przedstawia, ale nie ma w niej prawdy tej rzeczy, to znaczy, że rzecz ta jest tylko imitacją, iluzją, fałszem, przykładowo: w tym zdaniu chodzi o tych, którzy wykonują dobre czyny, ale nie robią ich z przekonania, ich czyny są zatem fałszywe, gdyż intencja jest nieszczerą.

²⁰ To znaczy nie przyjmują oni czynienia dobrych dzieł podjętych z fałszywej pobudki.

²¹ To znaczy takich, którzy z łatwością podejmują decyzję, chętnie składają się ku temu.

Induuntur siquidem sericis, palatia extruunt, convivia instaurant, munera largiuntur. Et ista quare? Ut faciant sibi nomen, juxta nomen magnorum, qui sunt in terra.	Gdyż odziewają się w jedwabie, stawiają pałace, uczty wciąż ponawiają, obsypują podarkami. A dlaczego tak? Ażeby uczynić sobie imię, jednakowe imieniu wielkich, którzy są na ziemi (por. 2Sm 7, 9).
Nomen dico inane, quod est, vapor ad modicum parens, fumus deficiens, nebula pertransiens. Ubi enim sunt illi famosi a saeculo et potentes viribus, qui hunc spiritum vanitatis secuti sunt? Periiit memoria eorum, et si aliqua forte adhuc superest non in benedictione, sed in maledictione relictă est. De talibus recte per Prophetam dicitur: Erraverunt in solitudine in inaquoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt. Erraverunt in solitudine quia soli, id est a Deo derelicti: in inaquoso, id est in arido, id est corde rore Spiritus sancti non irrigato. Unde et viam civitatis habitaculi non invenerunt. Invenerunt quidem viam civitatis tabernaculi, id est viam hujus mundi, quae est instabilis et transitoria, sicut olim tabernaculum mutabiliter ferebatur de loco ad locum, sed non invenerunt viam civitatis habitaculi, id est viam perpetuae habitationis, de qua Apostolus: Non habemus hic manentem civitatem.	Mówię o imieniu próżnym, ponieważ jest ono parą ukazującą się na chwilę, dymem znikającym, mgłą rozplywającą się (Jk 4, 14). Gdzież są bowiem ci sławni tego świata i potężni swoją władzą, którzy poszli za tym duchem marności? Przemięła pamięć o nich, a jeśli coś jakimś trafem z tego pozostało, to nie ostało się jako błogosławione, ale jako przekłete. O tego rodzaju ludziach słusznie prorok mówi: błakali się w osamotnieniu po pustyni, drogi do miasta zamieszkałego nie znaleźli (Ps 107 (106), 4). „Błakali się w osamotnieniu” ponieważ sami byli, to znaczy: byli opuszczeni przez Boga; „po pustyni”, to jest po pustkowiu, którym jest serce nie nawodnione rosą Ducha Świętego. Stąd też i „drogi do miasta zamieszkałego nie znaleźli”. Znaleźli, co prawda, drogę do miasta namiotów, to jest drogę tego świata, która jest nietrwała i przemijająca, tak jak ongiś namiot stale był przenoszony z miejsca na miejsce²², ale „nie znaleźli drogi do miasta zamieszkałego”, to jest drogi do wiecznego mieszkania, o którym Apostoł mówi: nie mamy tu trwałego miasta (Hbr 13, 14).
Et utinam hoc spiritu vanitatis contenti essent, et non sequerentur spiritum carnis, qui eos distrahit per illicita desideria carnis, voluptatis. De eis etenim per Ezechielem dictum est: Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur.	I oby zostali zachowani od tego ducha marności i nie podążali za duchem ciała, który ich rozdziera przez niegodziwe przyjemności ciała, zmysłowości. O nich właśnie Ezechiel powiedział: gdzie była zachcianka ducha, tam poszli²³.

²² Chodzi prawdopodobnie o Namiot Spotkania, który w czasie wędrówki Izraelitów przenoszony był z miejsca na miejsce.

²³ Jest to dosłowny cytat z Ez 1, 12 – Ezechiel mówi tam jednak o wizji czterech istot, a nie o poruszeniach wywołanych przez złego ducha działającego na człowieka. Może Absalon chciał tutaj wskazać bardziej na wpływ duchów, ontycznie doskonalszych, na stworzenia stojące niżej w hierarchii bytów: jak duch/Duch wpływa na istoty żyjące z Ezechielowej wizji, tak i duchy wpływają na ludzi. Nie sposób jednak jednoznacznie rozstrzygnąć tej kwestii.

Et certe impetus bestiae spiritus carnis est, qui ad illicita quaeque et turpia miserum hominem in desideriis animae suae abducit. Sed unde tibi, homo insensate, radix peccatrix, haec infatuata sapientia, ut rei rationalis ductu postposito, bestiam imiteris? quis inde non stupeat? quis inde non expavescat?	Z pewnością zachcianka bestii jest znakiem ducha cielesnego, który uwodzi biednego człowieka w jego pragnieniach duszy do czegoś niegodziwego i okropnego. Ale skądże tobie, nierozumny człowiecze, grzeszny korzeniu²⁴, ta zwiedziona mądrość, że naśladujesz bestię, zlekceważywszy przewodnictwo rozumu? Któż zatem nie byłby zdumiony? Któż by się tym nie przeraził?
Statue tibi hominem exsulem a patria, viam ignorantem, nonne tibi abusivum videbit, si relicto tramite, quem vir sapiens ei indicaverit, pecudum et bestiarum invia comitetur? Invia plane, quia relicta via veritatis abducunt ad invia aeternae damnationis. Unde in libro Machabaeorum de bestia scribitur, quae ab Eleazaro Mathathiae filio perfossa occubuit, quod suo casu turrim et armatos, quos ipsa ferebat, secum praecipitavit. Sic et spiritus carnis cum morte praeventus fuerit, sibi insidiantes, id est quoscunque carnales carnis suae impetum sequentes, ad inferni profunda demergit.	Postaw sobie człowieka wygnanego z ojczyzny, drogi nieświadomego, czyż nie wyda się tobie przewrotnym, jeśli po zejściu ze ścieżki, którą mu mądry mąż wskazał, będzie dzielił bezdroża z bydłem i dzikimi zwierzętami? Pewnikiem są to bezdroża, gdyż porzuciwszy drogę prawdy, schodzą na bezdroża wiecznego potępienia. Stąd w księdze Machabejskiej o bestii jest napisane, że padła przebita przez Eleazara, Matatiaszowego syna, która to bestia wraz ze sobą zniweczyła i więzę, i załogę, które na sobie niosła (1Mch 6, 43–46). Tak i duch cielesny, kiedy zostanie poprzedzony śmiercią, wtedy grzeszników, którzy podążają za pożądliwościami ciała, zanurza w głębinach piekła.
Assumunt autem et hi duo spiritus, tertium scilicet diaboli secum nequiores se, et ingressi habitant ibi. Fiunt quoque novissima hominis illius pejora prioribus. Pejora quo? Insidiatur enim adversarius, ut in fine rapiat cum peccatore reddit, aut desperatione induratum, aut praesumptione securum. Horum damnationem propheta intelligens, in spiritu dixit: Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiae, turbabuntur pelles terrae Madian. Vidi, inquit, hoc est spiritu intellexi tentoria Aethiopiae, id est corda iniquorum, quae sunt receptacula daemonum. Aethiopes enim daemones significant. Et quid amplius vidisti, prophetarum sanctissime?	Biorą zaś ze sobą owe dwa duchy trzeciego jeszcze [ducha], czyli diabła, gorszego od nich, i wszedłszy mieszkają tam. I ostatnie czyny tego człowieka stają się gorsze od wcześniejszych (por. Łk 11, 24–26). Gorsze, ale z jakiego powodu? Przeciwnik bowiem robi zasadzkę wtedy, kiedy czyni grzesznikiem, albo przez to, że otępią grzesznika rozpaczą, albo przez to, że grzesznik czuje się bezpieczny pewnością, aby w końcu go porwać. Rozumiejąc w natchnieniu ich potępienie prorok tak powiedział: Z powodu nieprawości poznałem namioty Etiopii, zachwieją się namioty ziemi Madian (Ha 3, 7). Widziałem, powiada, to znaczy: zrozumiałem w duchu, że namioty Etiopii, to są serca ludzi nieprawych, które są skrytką dla demonów. Etiopczycy bowiem oznaczają demony. A co więcej widziałeś, najświętszy z proroków?

²⁴ Zwrot *radix peccatrix* jest zaczerpnięty z Wulgaty 1Mch 1, 11 (w Biblii Tysiąclecia jest to 1Mch 1, 10) i odnosi się do Antiocha Epifanesa.

Pro iniquitate turbabuntur pelles terrae Madian. Quae sunt istae pelles, et quod est terra Madian? Madian interpretatur iudicium. Terra ergo Madian, quilibet terreni in iudicio aeternae damnationis addicti: pelles, quae abstrahuntur de animalibus mortuis, opera sunt mortua sine virtute charitatis. Ergo pro iniquitate turbabuntur, id est punientur pelles terrae Madian, id est opera iniquorum, qui jam per iudicium sententiam aeternae damnationis acceperunt.	„Z powodu nieprawości zachwieją się namioty ziemi Madian”. Czym są te namioty i czym jest ta ziemia Madian? Madian jest rozumiane jako sąd. Ziemia Madian zaś, to wszyscy ludzie skazani na sąd wiecznego potępienia; namioty, które pochodzą ze skór martwych zwierząt, to są martwe czyny bez cnoty miłości. Tak więc za nieprawość zostaną zmieszane²⁵, to jest zostaną ukarane namioty ziemi Madian – czyny nieprawych, którzy przez sąd otrzymali wyrok wiecznego potępienia.
Hoc enim, id est praesumere de misericordia vel desperare de venia, peccatum est, quod scribitur stilo ferreo et ungue adamantino quod neque dimittitur hic, neque in futuro, nisi in sonitu spiritus vehementis, id est vae adimentis, qui solus illustrat cor peccatoris ad poenitentiam. Ipse enim ubi vult spirat, et a medio Babylonis peccatis servientem ad libertatem gratiae revocat. Revertamur ergo, fratres dilectissimi, ad cor, quaeramus hunc spiritum dum inveniri potest, invocemus eum dum prope est. Quaeramus eum per humilitatem poenitentiae et confessionis, invocemus eum per instantiam devotae orationis. Ecce enim prope est. Jam Spiritus Domini replet orbem terrarum, replet hodierna die corda fidelium. Supplicemus huic Spiritui veritatis, ut qui orbem terrarum replet per sui praesentiam, corda nostra visitet per inhabitantem gratiam, donec eum quem videmus per fidem, in futuro cognoscamus per speciem, Dominum nostrum Jesum Christum, cuius regnum et imperium permanet in secula seculorum. Amen.	To bowiem – zuchwale zakładać wcześniej miłosierdzie czy też tracić nadzieję na przebaczenie – jest grzechem, który pisany jest rylcem żelaznym i piórem ze stali (Jr 17, 1), który nie jest odpuszczany tu ani w przyszłości, chyba że w szumie gwałtownego wichru²⁶, to znaczy zabierającego smutek, [Ducha], który sam jeden oświeca serce grzesznika do pokuty. On bowiem tchnie tam, kędy chce (J 3, 8), i ze środka Babilonu²⁷ tego, kto służy grzechom, przywołuje na nowo do wolności łaski. Powróćmy zatem, bracia najmiłsi, do serca, szukajmy tegoż Ducha tak długo, jako długo znaleźć go można, wołajmy go dopóty, dopóki jest blisko (Iz 55, 6). Szukajmy go przez pokorę pokuty i spowiedzi, wołajmy go przez gorliwość pobożnej modlitwy. Oto bowiem jest blisko (Ps 34 (33), 19; Ps 145 (144), 18; Flp 4, 5). Już Duch Pana wypełnia okrąg ziemi (Mdr 1, 7), a w dniu dzisiejszym wypełnia serca wiernych. Prośmy tego Ducha prawdy, który wypełnia świat swoją obecnością, by nawiedził nasze serca dzięki zamieszkującej [w nas] łasce, dopóki Tego, którego widzimy przez wiarę, nie poznamy w przyszłości twarzą w twarz, Pana naszego Jezusa Chrystusa, którego królestwo i panowanie trwa na wieki wieków. Amen.

²⁵ Przez to zmieszanie, zapewne, należy rozumieć brak porządku, harmonii, nieład charakterystyczny dla tego, co jest przeciwieństwem Boga i Jego porządku, czyli dla stanu potępienia.

²⁶ Czyli Ducha Świętego. Zob. Dz 2, 2.

²⁷ Zob. Augustyn z Hippony, *Wyznania*, II, 3 – gdzie Augustyn opisuje swoje grzeszne życie metaforą chodzenia po ulicach grzesznego Babilonu, a uwolnienie z grzechów i nawrócenie jako wyjście z Babilonu.

Podsumowując, należy wskazać na trzy podstawowe wnioski dotyczące prezentowanego materiału. Po pierwsze, twórczość Absalona jest doskonałym przykładem tego, jak głęboko rozwinięta okazuje się teologia alegoryczna, uprawiana w średniowieczu jeszcze przed ostatecznym ukształtowaniem się teologii scholastycznej. Po drugie, prezentowany tekst daje nam ogłęd tego, iż alegoria może być bardzo przydatna, gdy trzeba metaforyczny język biblijny zestawić z siatką pojęć filozoficznych. Absalon bowiem potrafi, operując metaforami, ująć skomplikowaną terminologię (np. relacyjność wewnątrztrynitarną czy ujęcie zła jako prywatnego w swej naturze) tak, by wykazać jej niesprzeczność z prawdami wiary przekazanymi przez Objawienie. Po trzecie wreszcie, można wysnuć wniosek poboczny, który, pokazując wartość autora XII-wiecznego, obala pośrednio mit „ciemnego średniowiecza”. Teksty takie jak ten zaprezentowany wskazują, że średniowieczni twórcy znali nie tylko kod kulturowy, jaki wykształcił się w Europie pod wpływem przekazu biblijnego, ale potrafili także korzystać z motywów niechrześcijańskich, antycznych (zob. przyp. 46). Daje to nam dowody, że kultura antyczna nie była w średniowieczu ani zapomniana, ani całkiem ignorowana, lecz umiejętnie wykorzystana tam, gdzie średniowieczni autorzy potrzebowali jej dorobku. Aby jednak antyczne motywy były umiejętnie wykorzystane, musiały zapewne być zarówno dobrze znane twórcom średniowiecznym, jak też musiały być nieobce odbiorcom.

**ON THE SPIRIT THAT BLOWS AND FLOWS –
SERMO XXXV OF ABSALON OF SPRINCKIRSBACH
Translation and commentary**

Keywords: Absalon, Victorians, Middle Ages, Christianity, Jesus Christ, Holy Spirit, Church.

Abstract: This article is a translation of one of the sermons of the 12th-century Victorian canon Absalon of Sprinckirsbach. It is a sermon composed for the feast of Pentecost. In the theoretical introduction, the author of the article proposes a scheme for the sermon. According to this scheme, the sermon is divided into three parts describing the action of the Holy Spirit in the created world: as a blast, as a stream and as the Spirit sent to the Church. The third part is the most comprehensive, since it describes not only the action of the Spirit in the world, but also shows the actions opposed to the Holy Spirit and the dangers they bring with them.

Sections: [Introduction] > 1. Structure of the sermon > 2. Translation and comments > [Conclusions].

BIBLIOGRAFIA

Absalon ze Sprinckirsbach

Sermo XXXV. In *Die Pentecostes*, w: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, ed. J.P. Migne, Paris 1855, t. 211, 204 A-209 A.

Sermones, w: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, ed. J.P. Migne, Paris 1855, t. 211, kol. 13–294.

Kazanie XXXVIII na poświęcenie kościoła, tłum. M. Włosiński, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor [i in.], Lublin – Kęty 2023 (*Biblioteka Europejska*), [w druku].

Augustyn z Hippony, *Wyznania*, tłum. Z. Kubiak, Kraków 2009.

Beda Czcigodny, *Natura wszechświata. czas i jego rodzaje. Rachuba czasu*, red. T. Gacia, Lublin 2015.

Christianus Druthmarus, *Expositio in Matthaeum*, PL 106, kol. 1261 A – 1504 C.

Hieronim ze Strydonu, *Kwestie hebrajskie w Księdze Rodzaju*, tłum. M. Józwiak, Wrocław 2010.

Horacjusz, *Dzieła wszystkie*, t. 2, tłum. O. Jurewicz, Warszawa 1988.

Abramowiczówna Z., *Słownik grecko-polski*, t. 3, Warszawa 1962.

Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2012.

Bouvier J.B., *Nauka o odpustach, bractwach i jubileuszu*, tłum. K. Przyąłkowski, Wilno 1847.

Courcelle P., *La culture antique d’Absalon de Saint-Victor*, „Journal des savants”, 1972, nr 4, s. 270–291.

Elemente, w: *Lexicon des Mittel Alters*, t. 3, red. G. Avella-Widhalm [i in.], Lachen 1999, kol. 1800–1802.

Ferraris L., *Prompta Bibliotheca canonica, juridica, moralis, theologica, necnon ascetica, polemica, rubricistica, historia*, t. 1, Paris 1858, kol. 525–530.

Forcellini A., *Lexicon totius latinitatis*, t. 2, Bononiae 1965.

Janecki M.J., *Un caso del Humanismo cristiano en el siglo XII: La Escuela de san Víctor de París*, „El Mirador. Revista de la Facultad de Filosofía de la Universidad Pontificia de Salamanca”, 18(2018–2019), s. 38–58.

Jubileusz, w: *Encyklopedia kościelna*, t. 9, red. M. Nowodworski, Warszawa 1876, s. 248–252.

Libowski Ł., *Wiktoryni mniejsi. „Familia Victorina”*, w: *Mądrość wiktorynów. Z kultury intelektualnej szkoły św. Wiktora*, red. W. Bajor [i in.], Lublin – Kęty 2023 (*Biblioteka Europejska*), [w druku].

- Libowski Ł., Wilk P., Włosiński M., „Ze wszech miar stosownie zatem świątynią Boga nazywamy duszę sprawiedliwego”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XLI na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 33(2024), nr 1, s. 213–232.
- Libowski Ł., Włosiński M., „Nakazał zbudować sobie dom, by w nim odbywały się uroczystości zaślubin”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XL na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 32(2023), nr 4, s. 171–196.
- Poirel D., *L'école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d'un demi-siècle historiographique*, „Bibliothèque de l'École des chartes”, 156(1998), nr 1, s. 201–202.
- Skrzyniarz R., *Jubileusz w Kościele katolickim 1300–2000*, RT, 48(2001), nr 4, s. 315–327.
- Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 3, Warszawa 1969.
- Vernet M., *Les sermons „in generali capitulo” d’Absalon de Saint Victor. Réflexions sur la prédication victorine de la fin du XIIe siècle*, w: „*Omnium expetendorum prima est sapientia*”. *Studies on Victorine thought and influence*, red. D. Poirel [i in.], Turnhout 2021, s. 227–243 (*Bibliotheca Victorina* 29).
- Wilk P., „To jest ten dom, w którym Chrystus chce się zatrzymać”. *Absalona ze Sprinckirsbach kazanie XXXIX na poświęcenie kościoła – przekład i komentarz*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 32(2023), nr 4, s. 245–260.
- Witczyk H., Krakowiak C., Straszewicz M., *Rok Jubileuszowy*, w: EK, t. 17, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 231–234.
- Włosiński M., „Budowani jako duchowa świątynia” (1P 2, 5), czyli o alegorycznej interpretacji *Absalona ze Sprinckirsbach* w jego czterech kazaniach na poświęcenie kościoła, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 33(2024), nr 3, s. 67–89.
- Worstbrock F.J., *Absalon de Springiersbach*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, t. 1, Berlin – New York 1978, k. 17–19.